

Rudolf Steiner: Filozofija, kozmologija, religija, Antropozofska misel. Beograd, 1987.

BOGOMIR NOVAK

R. Steiner (1861-1925) je začetnik antropozofije in ustanovitelj Geteahnuma, Svobodne univerze duhovne znanosti v Dornachu pri Baslu. Antropozofija je modrost o človeku, ki združuje človekov duh z duhom kozmosa. Pri Steinerju je antropozofija del teozofije, višjega spoznanja boga s pomočjo notranjega duhovnega zrenja. Teozofske nazore ne vsebujejo samo azijske religije, ampak tudi nekateri evropski idelistični filozofski sistemi, npr. neoplatonizem. Znani teozofi so Jamblich, Proklos in J. Böhme. Steiner se distancira od naivnega mysticizma in okultizma, ko trdi, da je potrebno moč duhovnega spoznanja v človeku razviti in okrepiti. Današnji specializiran človek ne občuti več nedeljive enotnosti svoje narave. Da bi si ta občutek pridobil, mora izhajati iz jaza, ki omogoča notranjo enotnost kot izraz enotnosti kozmosa. Steiner večje opisuje skrito nadčutno naravo, ki je moderni človek ne pozna več, ker se mu izmika. Ta dragocena izkustva so postala temelj nove medicine, kmetijstva, pedagogike. V človeku razlikuje tri funkcije: nervne, senzomotorične in regulatorne (respiratorni in cirkularni ritmi). Za vzgojitelje je pomembno spoznanje vseh treh funkcij mišljenja, ki temelji na živčnem sistemu, občutenja, ki je vezano na ritme srca, in dihanja ter voljo, ki se izraža v dinamiki telesa in udov. To spoznanje vzgojiteljem omogoča, da dajo svojim gojencem nasvete, ki omogočajo oblikovanje njihovega značaja in fizičnega razvoja.

Predstavljena knjižica "Filozofija, kozmologija, religija" je nastala po zapiskih Steinerjevih predavanj. V njej bralec sledi iskanju mesta človeka v kozmosu. Človek sam vzpostavlja enoten odnos, ko presega priklenjenost eksistence na fizično telo z vzponom v višje duhovne svetove in priklenjenost fizičnega telesa na zemljo. Značilno za današnjo civilizacijo je, da duša živi izven sebe v fizičnem telesu. Steiner pa svetuje, da naj se odslej učimo duhovno živeti izven fizičnega telesa, tako da: 1. spoznavamo svoje eterično telo, 2. se čutimo kot del kozmosa s pomočjo svojega astralnega telesa in 3. komuniciramo z večnim božanskim svetom, iz katerega izhajamo in kamor se vračamo z jasnim videnjem svojega človeškega jaza. S stališča našega fizičnega telesa je to abstrakcija. Steiner insistira na razvijanju duhovnih sposobnosti opazovanja, ki so potrebne za prisvajanje neznanih področij, in razširjanje stanj duha, kot so imaginacija, inspiracija in intuicija.

Glavna težava pri razumevanju Steinerjevih del, ki so večinoma objavljena predavanja, je v miselnem naporu bralca, da bi dojel svobodo duha kot cilj višjega nadčutnega spoznanja. Z duhovnim očesom se človek usmerja k natančnemu, kontroliranemu opazovanju nadčutnih dejstev in nadaljuje raziskovanje tam, kjer naletijo na meje naravoslovne znanosti. Vprašanje je, kako vodijo filozofija, kozmologija in

religija do tega cilja. Filozofija je zavest o eteričnem telesu, duhu, ki prodira v fizično telo. Danes so filozofske ideje postale abstraktne, ker je moderni človek izgubil predstavo področja, v katerem so nastale. Človek izgublja smisel za filozofijo, ker izgublja sposobnost celovitega občutenja ne le sebe kot mikrokozmosa v makrokozmosu, ampak tudi makrokozmosa v sebi. V fizičnem človeku lahko prepoznamo sledove eteričnega in v tem sledove astralnega človeka. Brez teh sledov pa ni mogoče najti duha kozmosa. Uvid v bistvo zveze med seboj in kozmosom je človeku dal prvotno izkustvo o jazu kot stičišču ponovne zveze (re-ligio) z božanstvom. Ker je bila religija prvotno krona spoznanja, so filozofija, kozmologija in religija v tem smislu sovpadale. Kozmologija je nekoč obsegala življenje kozmosa in človeka.

S tem, kar je napisal P. Russell v 'Knjigi o možganih', bi se strinjal tudi R. Steiner: "Prepričanost in predstavljalnost sta, čeprav ju slabo razumemo, bržkone najpomembnejši človekovi sposobnosti. V obeh sta možnosti za nas nadaljnji razvoj in napredek. Sta konici na osti evolucije." R. Steiner je v delih: 'Skrita znanost', 'Teozofija', 'Filozofija svobode' pokazal, kako se je mogoče dvigniti k višjim duhovnim svetovom. V predstavljenem delu 'Filozofija, kozmologija, religija' pa govori tudi o metodi imaginativnega, inspirativnega in intuitivnega spoznanja. Po njegovem nobena sposobnost duha ne sme ostati nerazvita. Joga ni primerna za zahodnjake, ker blokira moč volje. Sama volja ni dobra, ker uspava duha. Cilj duha je budnost, ki je v predstavljalnosti. Med vsakdanjim in duhovnim mišljenjem je praznina, ki sta jo Avguštin in Descartes označevala kot dvom. Z vajami meditacije postopno dosegamo predstavljalno mišljenje otroka. V tem smislu meni Steiner, da je otrok nezavedni filozof, filozof pa je ozaveščen otrok. Ne gre le za to, da se odrasel človek povrača z zavestjo na stopnjo otroka, gre tudi za to, da današnji človek skuša obnoviti duševno stanje prvotnega človeka. Z izbranimi meditacijami se duh ozavešča predstavljanja, ki poteka običajno nezavedno in se približuje inspirativnemu spoznanju, v katerem je ritem kozmosa tudi naš ritem. Neposredno, direktno zvezo s kozmosom je človeštvo izgubilo že v srednjem veku, ko je začelo dokazovati boga. Dokler je bil bog neposredno izkušen, ni bilo potrebe dokazovanja. Racionalno kozmologijo in racionalno teologijo je negirala naravoslovna znanost. Značilnost današnjega religioznega življenja vidi Steiner v tem, da tedaj, ko se razsvetli, uvidi zmoto, v katero je zapadlo. Da bi to preprečili, je potrebno utemeljiti novo religioznost na spoznanju. V tej točki je Steinerjev poskus podoben Schelerjevemu. Vendar nova religiozna celovita zavest nastaja pri Steinerju na drug način kot pri Schelerju.

Človek spoznava samega sebe tudi v sanjah. Z raziskovanjem sanj dobi izkustvo, ki odgovarja v začetni fazi realni filozofski vsebini, v drugi fazi planetarnim gibanjem in v tretji fazi gibanju zvezd in enotnosti z bogom. Želja duše, da se združi s telesom, omogoča zburjanje pod vplivom 'sile meseca'. Kot idealista Steinerja zanima vprašanje, kako duša in duh prehajata iz predzemeljske eksistence v zemeljsko, in obratno. Sprva človek ni razlikoval med budnim in spečim stanjem duše. Šele z izginjanjem slikovite zavesti nastane njegov jaz. Z misteriji Kristusa na Golgoti mu je odvzeta sposobnost gledanja v stanje predeksistence duše, nastala pa je uganka smrti. Kristus se je učlovečil zato, da bi dal človeku odgovor na to vprašanje. Skrivnost Golgote da duši moč, da preživi različne stadije po smrti. Kristus je bil v prvih stoletjih krščanstva predstavljen kot zdravnik duš in odrešenik. Energija, ki nosi misel, ni gojena, zato je misel vezana le na fizično telo. Če hočemo odgovoriti na vprašanje smrti, si moramo predstavljati naše

fizično telo ločeno od nas. Potrebno je prispeti do točke, da živimo kot da ne bi razpolagali s svojim telesom. Nabiramo izkušnje, ki so osvobodjene od telesa. Ne gre pri tem za prepuščanje viziji, ampak za vodeno imaginacijo. Z vprašanjem, kako ohraniti zavest o jazu onkraj smrti, se Steiner ukvarja v zadnjih predavanjih. Astralno v človeku kaže na preeksistenco duše in ne deluje v smeri fizičnega telesa, ampak v smeri duhovnega. V času budnosti astralne moči izpostavljajo organsko telo smrti in spanju. Imaginarno spoznanje to potrjuje v smislu eteričnega. Zato je v nas živo in mrtvo. Nadčutno spoznanje pomeni trajno latentno prisotnost smrti v nas. Astralno telo je reprodukcija vsega, kar se je dogajalo z dušo v zvezdnih in planetarnih misterijih. Je kozmična klica živega organizma. Steinerjev opis funkcije astralnega telesa spominja na starogrško teorijo o panspermi in paligenezi in na staroindijsko teorijo karme in na anorganski izvor organskega življenja. Po Steinerju se v našem dihanju in v krvnem obtoku odraža gibanje planetov in zvezd. Po smrti izgine specifičnost ritma našega telesa v kozmičnem ritmu. Samo kombinacija obeh ritmov omogoča moralno presojo. Steiner tako opredeljuje človeka kot kozmično-moralno-religizno bitje.

Steiner pokaže, da kozmos ni nevtralna, amoralna narava, ker se v njej nahaja moralna klica. Prava kozmologija nastane le s tem, kar spoznamo z inspiracijo. Le na ta način je krščanstvu potrebna kozmologija in krščanstvo kozmologiji. V tem je posebnost Steinerjevega teoretičnega prispevka. Prav tako filozofija dobi vsebino z imaginarno vsebino. Duša po smrti zaradi Kristusovega trpljenja na Golgoti preide v svet duhov in sodeluje pri oblikovanju bodočega fizičnega telesa s pomočjo impulzov, ki jih dobiva. Z odpiranjem srca trpljenju Krisuta okrepimo svojo dušo za pot med duhove. Skrivnost tega nauka se je po mnenju Steinerja v 4. stol. n. št. izgubila, danes pa se ponovno opojava v obnovljenem krščanstvu.

Steiner izhaja iz spoznanja, da so v nas neprestano delujoče sile, ki nas gradijo in uničujejo, vendar se jih ne zavedamo. Te sile spadajo med pogoje naše tuzemske eksistence. Ko mislimo, razdiramo, ko hočemo, gradimo, in ko živimo, občuteno uravnotežamo oboje. Spremembe v nas so zelo kompleksne, celo bolj, kot si to predstavljamo. Za vzgojitelja je pomembno vedeti, katere nasvete dati gojencu za vzpostavitev ravnotežja in kako njegovi vplivi delujejo. Potrebno je vedeti, koliko se otrok lahko nauči, da mu ne damo prevelikih zalogajev. To spoznanje je še vedno aktualno za našo storilnostno naravnano šolo. Preobremenjevanje je skušnjava učitelja, ki vodi do nereda v otrokovi glavi in do različnih bolezni tudi v kasnejših letih. Teorija mehničnega učenja na pamet pozitivistično predpostavlja, da je učenec polnilnik podatkov. Naloga pedagogike je, da razume materialno in duhovno stran vzgojno-izobraževalnega procesa. Človek je kompleksno fizično, duševno in duhovno bitje, zato mora pedagogika jasno videti vplive, ki jih imajo te instance ena na drugo. V okviru antropozofskega gibanja je takšna pedagogika Waldorfske šole.¹ Le-ta izhaja iz otrokove narave in postavlja nasproti šolskemu intelektualizmu princip celovitosti: sposobnost videnja poduhovljenosti telesa in materialnosti (telesnosti) duha. Na nadčutni način opazimo izmenične spremembe med ohranjanjem in uničevanjem v človeku, kar vpliva na dobro ali slabo zdravstveno stanje. Celostni pogled v anomalije v ravnotežju med nasprotujočimi si silami v organizmu je potreben tako zdravniku kot pedagogu. Brez tega uvida ni mogoče najti zveze med boleznijo in zdravlilom. Vsa zdravila so že v

¹ Glej Rudolf Steiner: Pogledi waldorfske pedagogike, Antropozofsko učenje o vzgoji, DZS, Ljubljana, 1987.

naravi sami. Vzrok bolezni je v neravnotežju oz. v prekoračitvi meje. To zvezo so že stari Grki označili s 'hybris' (zloraba sile, objestnost, nasprotovanje volji bogov, ki na neposlušnost odgovarjajo s kaznovanjem in maščevanjem) in 'sophrosyne' (modra omejitvev). Življenjsko energijo (vis vitalis) pozna človek že zelo dolgo. Na to dejstvo kažejo različne opredelitve. Stari Kitajci so jo imenovali "ch'i" (plin, eter), stari Indijci 'prana', Aristotel jo je imenoval 'entelehija', F. A. Mesmer 'animalni magnetizme', Freud 'id', Bergson 'elan vital', G. Vithoulkas (vodja homeopatskega gibanja) izhaja iz teorije elektromagnetnega polja telesa. Steiner pa govori o eteričnem telesu. Steiner je možnost znanosti o zmernosti videl v dopolnjevanju čutno-empiričnega pristopa, ki dopušča samo zunanji videz stvari, in nadčutnega (inspiracija, imaginacija in intuicija), ki omogoča notranje zveze. Antropozofsko duhovno gledanje ne negira dosežkov moderne znanosti. Ko Steiner išče stičišče duha in materije, se približuje stališču modernih znanstvenikov Josephsona, Kelvina, Prigogina, Schrödingerja, Capre, po katerih so najfinejša stanja materije identična z najfinejšimi stanji zavesti. V višjih stanjih zavesti je možno neposredno percipirati najosnovnejše zakone narave. V tem je nadaljevanje eksaktne metode naravoslovnih znanosti na nadčutnem področju, kar želi izpeljati R. Steiner, pri čemur mu služijo duhovne zakonitosti za uvrščanje človekove duše med druge duše in duhove v kozmosu.

Steiner razvija na kozmološko-krščanski podlagi tudi teorijo reinkarnacije duše. Kozmična zavest je izvor ravnotežja v človeku in izvor težnje, da s pravilnimi deli nadoknadi tisto, kar se je slabo začelo. Možno je, da popravimo slabo dejanje z nadomestilom v prihodnji eksistenci. Po smrti je naša duša izpostavljena sili meseca, ki je posredno veže na zemljo, kar vzbuja kozmični spomin na ritmične sile. Duša se osvobodi mesečeve sile z razvijanjem kozmične duhovne zavesti. Pred krščanstvom se je zdelo, da duša drugače prehaja v svet duhov kot z nastankom krščanstva. Duša pride najprej v območje meseca, kjer se osvobodi dobrega in zla, in nato v območje sonca in zvezd, kjer oblikuje duhovno podobo bodočega organizma. Preko meseca se vrne spet na zemljo. Namesto sonca v krščanstvu Kristus vodi dušo od zemlje so sveta duhov in spet nazaj na zemljo.